

**Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
Луцької міської ради
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Громадська організація «Інклюзивні студії»**

УРОКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Методичні рекомендації

Луцьк, 2020

Укладачі:

Брушневська І.М., кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Колодяжна В.В., кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

Проект «Розробка та проведення інтерактивних Уроків толерантності із залученням дітей з інвалідністю та школярів Луцької ОТГ» за підтримки Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради.

Рецензенти:

Рібцун Ю.В. – кандидатка педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Сидорук І.І. – доктор педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Рекомендовано до друку рішенням кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 20 грудня 2021р.).

Зміст

Вступ	4
Урок толерантності 1	7
Урок толерантності 2	16
Висновки	22
Додатки	24

Вступ.

Інтерес до толерантності як однієї зі сторін людської психіки й соціального життя з'явився порівняно недавно. Термін «толерантність» виник у минулому тисячолітті. Сучасне поняття толерантності багато в чому пов'язане з діяльністю філософів XVI—XVII сторіч, які повстали проти «терпіння нетерпимості» і жорстких релігійних зіткнень. Послідовним критиком фанатизму й захисником толерантності був Вольтер. Англійський філософ Джон Локк уперше поставив питання про необхідність виховання толерантності в «Нарисах у терпимості 1667 року» й у «Листах про терпимість» 1685 року. Найважливішим результатом роздумів філософів того часу було визнання толерантності загальною цінністю й компонентом миру й розуміння між релігіями, народами й різними соціальними групами.

Складність розуміння поняття «толерантність» полягає в його різному значенні в різних мовах. Воно залежить від історичного досвіду народів.

Tolerance (англ.) — готовність і здатність бути терпимим, без протесту сприймати особистість.

Tolerance (франц.) — ставлення, яке припускає відмінну від твоєї думку та дії інших; повага до волі іншого, його способу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів.

Tolerance (іспан.) — здатність визнавати відмінний від власного світогляд.

Kuan gong (китайськ.) — дозволяти приймати, бути до інших доброзичливими.

Tasamul (арабськ.) — прощення, м'якість, милосердя, співчуття, доброзичливість, терпимість.

Перською — це терпіння, витривалість, готовність до примирення.

Російською — здатність терпіти щось або когось.

В українській мові існує два слова з подібним значенням: «толерантність» і «терпимість». Частіше вживають слово «терпимість». Воно означає здатність, вміння миритися з інакшою думкою.

Останнім часом поняття «толерантність» стало міжнародним терміном. Воно має зміст, в основі якого — загальне значення цього слова в будь-якій мові світу.

Отже, толерантність (від лат. *tolerantia* — стійкий, терпимий, що допускає відхилення) — особистісна риса людини, терпиме ставлення до чужої думки, релігії, поведінки, повага до гідності й прав інших людей; здатність поставити себе на місце іншої людини. Це повага, прийняття й правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження й способів прояву людської індивідуальності.

Генеральна Конференція ЮНЕСКО оголосила 1995 рік роком толерантності й прийняла Декларацію принципів толерантності. 16 листопада названо Міжнародним днем толерантності. Толерантність вважається показником високого духовного й інтелектуального розвитку особистості.

Мета уроків толерантності - показати значимість толерантності під час взаємодії з іншими, закріпити знання учнів про компоненти толерантності, учити розуміти і поважати один одного, удосконалювати вміння толерантного спілкування між однолітками.

Розроблені уроки толерантності мають два блоки: теоретичний та практичний.

У першому передбачено теоретичне ознайомлення із поняттям «толерантність», його складовими, принципи застосування принципів толерантності у щоденному житті учнів початкових класів ЗЗСО. Конспект уроку є варіативним, залежатиме від категорії дітей із особливими освітніми потребами, з якими на другому уроці буде відбуватися практична взаємодія. На допомогу педагогічним працівникам додані варіанти вправ, покликання на інформаційні ресурси.

У другому блоці передбачена комплексна психолого-педагогічна взаємодія учнів початкових класів з дітьми із особливими освітніми потребами у процесі спільної діяльності – музикуванні та виготовленні панно.

Урок толерантності 1

Мета: Когнітивний компонент: вчити дітей усвідомлювати і давати характеристику моральним вчинкам. Емоційно-ціннісний компонент: учити дітей виражати дружні почуття різними способами: усмішка, спокійна мова, лагідний погляд, відповідні жести та міміка. Паралельно познайомити дітей і з проявом зовнішніх ознак образи, агресії, неприступності та методами уникнення негативних емоцій. Поведінковий компонент: залучати учнів до побудови моделі толерантної поведінки під час вирішення проблемних ситуацій.

Матеріал: стрічка, кольорові кружечки, ватмани, маркери, ярлики, паперовий скотч.

Хід уроку

Сьогодні ми з вами поговоримо про таке доросле і серйозне поняття як толерантність. Мабуть, багато хто з вас чув це слово з вуст дорослих, з екранів телевізорів. У перекладі з латинської «tolerance» означає «терпіння». Толерантність означає терпимість до інших думок, поглядів, традицій. Толерантність – це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Це іншомовне слово може стати близьким для кожного з вас.

➤ *Побудова мотиваційної лінійки «На скільки я розумію і приймаю толерантність».* Перед вами уявна лінійка із графічним зображенням цифр від 0 до 100. Кожен із вас займе місце із тими цифрами, наскільки, на вашу думку, ви розумієте, що таке толерантність, по відношенню до кого її застосовують.

➤ **Когнітивний компонент:** *Гра “Барвисте намисто”*. Давайте спробуємо розібратись з цим складним поняттям і для цього на кожну літеру слова «толерантність» потрібно назвати рису характеру, притаманну толерантній людині, і зробити барвисте намисто (нанизують на стрічку кольоровий кружечок із написом).

Т – терплячий, товариський, тактовний, турботливий

О – обережний, об’єктивний, оригінальний, особливий

Л – лояльний, лагідний, легкий у спілкуванні

Е – енергійний, елегантний, ефектний

Р – рівний, розсудливий, рівнозначний, рівноправний

А – активний, акуратний, авторитетний

Н – надійний, найдорожчий

Т – терплячий

Н – необхідний людям, ніжний, незалежний

І – інтелігентний, ідеальний, ідейний

С – співпереживаючий, співчуваючий, сприймаючий свободу думок і дій іншого, страждаючий

Т – тактовний, товариський

Б -

➤ Які риси характеру подобаються вам найбільше? Які хотіли б мати самі? Поясніть, чому.

На нашій планеті живуть різні люди. Вони належать до різних національностей, сповідують різні релігії, мають різний колір шкіри. XXI століття – це століття змін, розвитку і підтримки неформатності, впевненості та свободи. У наш час можна стати тим, ким хочеш. Сьогодні маємо більше інформації, більше вибору, більше взаємодії. Кожен має власні мрії, цілі та можливості. Кожна людина унікальна. Проте, досі є люди, яких часто називають «інакшими», «неформатними».

- Як ви гадаєте, яких людей вважають «неформатними»?
- Яких називають «інакшими»?
- Як ставляться до цих людей?
- Які почуття в нас викликають «інакші» люди?

➤ **Емоційно-ціннісний компонент: Варіант 1. Техніка «Ярлики»**

Мета: поставити себе на місце іншої людини, відчутти як воно бути, коли тебе сприймають через призму певної ролі; розвивати толерантність, виховання терпимості та розуміння індивідуальності кожної особистості, соціальної групи, нації; формування толерантного ставлення до оточуючих.

Учням роздаються ярлики у вигляді карток. Потрібно прикріпити картку на спину учня так, щоб ніхто не бачив, що написано на його картці. Учні з картками граються в групах по 4-5 осіб, всі інші намагаються поводитися з ними згідно з написами на картках (використовуючи жести, міміку, звернення). Учні з картками повинні здогадатися, який у них ярлик.

*Агресивний – остерігайтеся мене, поступайте мені місцем.

* Дружній – прислухайтеся до мене.

* Дивакуватий – тікай від мене.

*Спотворене обличчя – уникайте зорового контакту зі мною.

* Затримка розвитку – спрощуй і повторюй все мені.

* Лідер – уважно слухайте мене.

*Бійся мене!

* Погано чую – говори голосно!

*Погано бачу – води мене за руку!

*Штовхни мене!

*Насміхайся над мною!

*Заразний – тримайся від мене подалі!

- Запитання для обговорення у класі по закінченні вправи:
- Як ви здогадалися, який у вас ярлик?
 - Що відчуваєте після гри? Під час гри?
 - Як впливає наявність подібних ярликів на спілкування?
 - Як часто ми зустрічаємось з ситуаціями навішування ярликів?
 - Чи легко позбутися ярликів? Як це зробити?

➤ ***Варіант 2. Ігрове заняття за сюжетом казки Г. Андерсена «Гидке каченя».***

Учням пропонують зобразити мешканців пташиного двору, надати можливість уявити себе в ролі «гидкого каченяти» і зрозуміти почуття героя казки, якого відкидають тільки тому, що він виглядає не так як всі, описати свій внутрішній стан. Крім того, дітям обов'язково потрібно надати можливість

побувати і в ролі кривдників «гідкого каченяти», пояснити, чому вони не прийняли його. Наприкінці заняття учні можуть придумати інший розвиток подій казки, змінити сюжетну лінію, додати нових героїв в умовах прийняття каченяти мешканцями пташиного двору.

Щойно ви поставили себе на місце «іншої» людини, відчули те, що відчуває, наприклад, людина з інвалідністю та як до неї ставиться суспільство. Найчастіше ставлення до людей з інвалідністю – це жалість, нерозуміння, неприйняття. Якщо нам не подобається таке ставлення, то не потрібно застосовувати його до інших людей. Кожен із нас має певні особливості та додаткові потреби, кожен важливий та унікальний. Щоб інші відчули, що вони важливі і цінні, у кожному треба бачити людину, а вже потім її особливості чи потреби; бачити людину, а вже потім її інакшість; бачити людину, а вже потім її інвалідність. Нам треба розуміти та ставити себе на місце іншого в будь-якій життєвій ситуації, не зважаючи на зовнішність, віросповідання, колір шкіри чи волосся.

➤ **Поведінковий компонент.** *Дидактична гра “Скульптор”* – дітям попарно пропонується створити на ватмані образ товариша, який має ті чи інші особливості розвитку, зазначивши:

- його сильні сторони, особливості характеру, смаки, уподобання, звички

- про що він мріє?

- чи потребує він допомоги?

- коли варто допомогти і як це зробити.

➤ **Презентація результатів роботи у парах.**

➤ **Побудова мотиваційної лінійки** «На скільки я розумію і приймаю толерантність». Знову перед вами уявна лінійка із графічним зображенням цифр від 0 до 100. Чи змінились ваші знання про те, що таке толерантність, по відношенню до кого її застосовують.

➤ **Підсумок.** Усі діти можуть співіснувати та вчитися разом. Цінність кожного не залежить від його здібностей і можливостей. Кожна дитина здатна відчувати і думати. Кожна дитина має право на спілкування. Усі діти потребують одне одного. Усі діти потребують підтримки та дружби однолітків. Різноманітність підсилює всі сторони життя людини.

Резервний матеріал

1. Досліди з «моральним підтекстом» (<https://jmil.com.ua/pp/2020-11>).
2. На заняті або у бесіді можна на прикладі казки В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти» познайомити дітей з різними сторонами життя сліпих і людей з проблемами зору. Розповісти історію виникнення азбуки Брайля, її значення, повідати про особливості навчання дітей зі зниженим зором у сучасному світі. Пізніше потрібно обов'язково провести комплекс ігор, у ході яких дітям запропонувати виконати різні завдання із зав'язаними очима, використовуючи тільки тактильні відчуття. Під час таких ігор учні зможуть відчувати, наскільки важко дітям з ООП адаптуватися в суспільстві без сторонньої допомоги.
3. Із використанням казки «Соловейко з одним крилом» (<https://www.youtube.com/watch?v=3kVJWhNgkLM>) познайомити учнів із

особливостями життя дітей із особливими потребами, закріпивши висновок про те, як важливо дбати не тільки про себе, а й про тих, хто цього потребує.

4. Мотиваційний музичний відеокліп
(<https://www.myvin.com.ua/news/7981-zhyvy-vinnychany-perespivaly-vidomu-pisniu-ta-znialy-klip-pro-osoblyvykh-ditei>).

5. Короткометражний фільм «Толерантність починається із мене»
(<https://www.youtube.com/watch?v=Lq-sfcFC6k4>).

6. Короткометражний фільм «Толерантність для мене це ...»
(<https://www.youtube.com/watch?v=HmzA4K1AnoA>).

7. Короткометражний мультфільм «Подарунок»
(<https://www.youtube.com/watch?v=8B3PBCLpRMo>).

8. 9 мультфільмів для школярів про дітей з особливими освітніми потребами
(<https://naurok.com.ua/post/9-multfilmiv-dlya-shkolyariv-pro-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami>).

9. Про толерантність - 12 мультиків про дітей з особливими потребами
(http://pedprostir133.blogspot.com/2018/03/blog-post_40.html).

10. Відеокліп на пісню на пісню «Частина»
(<https://hromadske.ua/posts/do-dnya-lyudej-z-invalidnistyu-na-pisnyu-gurtu-one-planet-orchestra-znyali-klip-movoyu-zhestiv>).

11. Школа для «кришталевої» Варвари
(<https://hromadske.ua/posts/shkola-dlia-kryshdalevoi-varvary-istoriia-divchynky-z-osoblyvym-diahnozom>).

Урок толерантності 2

Мета: Когнітивний компонент: вчити дітей співпереживати героям літературного твору, усвідомлювати мотиви їхньої поведінки, давати характеристику моральним вчинкам. Емоційно-ціннісний компонент: удосконалювати навички спільної практичної діяльності, вміння делегувати доручення та домовлятися між собою. Усвідомлювати практичність принципів толерантності шляхом вироблення правил спільної толерантної поведінки. Поведінковий компонент: удосконалювати вміння толерантного спілкування між однолітками у процесі спільної діяльності.

Матеріал: кольорові хустинки, іграшка метелика, мотиваційна лінійка, ватмани паперу, кольоровий папір, тканина, ножиці, олівці, клей.

Хід уроку

➤ Вправа-знайомство (з використанням хустинок). Діти стоять в колі і передають по колу хустинку, називаючи своє ім'я. За другим разом називають ім'я сусіда зліва, за третім – кидають хустинку та називають ім'я того, кому кидають.

➤ Роздаємо хустинки половині учнів та пропонуємо, тим у кого є хустинки, рухатись під музику по залі, відображаючи хустинками політ метелика, діти без хустинок зображають квіти. По закінченні музики «метелик» сідає на квітку і діти міняються ролями. Повторюємо вправу декілька разів.

➤ **Когнітивний компонент.** Читання казки про метелика та пихату жабу (<https://svitkazok.pp.ua/kazka-pro-metelyka-ta-pyhatu-zhabu.html>).

**Можлива драматизація різними видами театрів – тіньовий, театр рукавички, магнітний, настільний та ін.*

На одному ставку проживала велика зелена жаба. Була вона далеко не красунею, але то не біда. Характер у неї був недоброзичливим, а скоріш за все хвалькуватим та пихатим. Ця жаба, звичайно, мала подружок, але вони були такими ж як і вона. То й не дивно, адже всім відомо, що кожен шукає собі в друзі того, хто йому більше до вподоби. Ці пихаті подружки дуже часто

проводили час разом, але всі старалися обходити їх стороною, адже така компанія нікому не подобалась.

Одного разу наша зелена пані вирішила вискочити на берег та роздивитися, хто там є та що поробляє. Помітила вона на листочку берези гусеницю, яка мирно собі обідала. За своєю поганою звичкою почала жаба з неї насміхатися:

– Подивіться! Подивіться! Хто ж таке бачив! Це ж якесь кудлате чудовисько!

На крик прискакали її подружки. Побачивши гусеницю, і собі почали сміятися з неї:

– Ой, та яка ж ти погана! Не те, що ми!

– Справді, це кудлате чудовисько тільки те й робить, що їсть собі і мовчить! – підтримала інша жаба.

Так ці пихаті подруги сміялися з гусениці дуже довго. А оскільки вона нічого їм не відповідала, жабам це набридло і вони повернулися до свого ставка.

Але наступного дня жаби знову згадали про свою нову знайому. І знову взялися за своє — насміхатися та ображати гусеницю за її зовнішність.

Так продовжувалося кожного дня, поки ці нахаби не побачили, що з гусеницею відбувається щось дивне. Вона ніби будує для себе хатинку і ховається в неї. Це ще більше насмішило великих зелених жаб. Вони навіть почали говорити:

– Нарешті тобі соромно стало! Давно пора було сховатися і нікого не лякати своєю “красою”!

Але не знали вони, що там, всередині відбуваються цікаві та дуже важливі зміни. Одного разу, вкотре прийшовши до березового листочка, жаби побачили щось дуже дивне.

З тієї хатинки, в якій сховалася гусениця, ніби хтось хоче вирватись на волю. Розкривши роти, жаби почали спостерігати, що буде далі. І ось, з тієї

хатинки вилетів метелик. Розправивши свої крильця, він сів на листочок. То вже було не кудлате чудовисько, а красень-метелик з яскравими крильцями, які переливались різними кольорами веселки.

– Ти хто? – запитали його жаби.

– Я та погана гусениця, з якої ви кожного дня ходили сміятися та ображати.

Жаби здивовано переглянулися і одна з них присоромлено сказала:

– То що, тепер ти будеш із нас сміятися і ображати нас?

– Та ні, – відповів метелик. – Я думаю, що тепер ви зрозумієте, якою бридкою була ваша поведінка і більше ні з ким так не будете поводитися.

Опустивши голови, великі зелені жаби поскакали до свого ставка. Сховалися за великими гарними ліліями і більше нікого ніколи не чіпали і не ображали, адже зрозуміли, що така поведінка може нашкодити їм самим.

- ✓ Що відчувала гусинь, поки із неї насміхалися жаби?
- ✓ Якими рисами характеру наділений метелик?
- ✓ Які емоції переживали пихаті на початку казки та в кінці?

Емоційно-ціннісний компонент. А наш прекрасний метелик, який перетворився із брудної гусені, яка мала добре серце, сьогодні завітав до нас. Він хотів розповісти вам про своїх чудових братів і сестер, які живуть на барвистому лузі. Усі вони різні: великі і маленькі, кольорові і строкаті, бешкетливі і чемні. Але усі чудово уживаються на одному лузі, тому що люблять один одного і вміють домовлятися між собою. Метелику хочеться, щоб частина їхнього дружнього лугу була у кожного з вас. Тож сьогодні він пропонує вам усім спільно виготовити панно «Квітучий луг добра і толерантності». Ви зможете виготовити різних метеликів – із паперу, тканини, покидькового та природного матеріалу та ін. Але для кожного з них знайдеться місце на нашому лузі.

- Для спільної роботи вам необхідно об'єднатися у групи, домовитися про обов'язки (хто буде щось вирізати, викладати, складати, розміщувати, наклеювати, домальовувати).

Учням пропонують розділитися на групи, для цього вчитель дає картки, з елементом малюнку на одній стороні. Діти мають знайти інших з карткою – продовженням малюнку і об'єднатися з ними у команду. Таким чином утворюються групи приблизно рівні за складом. В цих групах кожному учаснику буде достатньо комфортно – з одного боку він знаходиться з друзями, однак тут є і ті, з ким він мало спілкується у повсякденному житті (діти з особливими освітніми потребами).

- Для кращого розуміння один одного пропоную створити *правила спільної толерантної поведінки*.

Наприклад:

- ✓ Спочатку запитай, а лише тоді допомагай.
- ✓ Допомогати, але не робити все за мене.
- ✓ Вір у мене – я зможу це зробити!
- ✓ Хороші слова – це завжди приємно!
- ✓ Гарно – це не завжди ідеально.
- ✓ Цінують у кожній людині особистість, поважайте її думки, почуття, переконання не залежно від того, чи вони збігаються з вашими.

- ✓ Будьте готові до того, що всі люди різні – не кращі, і не гірші, а просто різні.

*Спільне вироблення правил толерантної поведінки.

Поведінковий компонент. Створення спільного панно «Квітучий луг добра і толерантності».

Презентація результатів командної роботи.

➤ *Підсумок. Побудова мотиваційної лінійки «На скільки відсотків я розумію і приймаю толерантність». І знову перед нами уявна лінійка із графічним зображенням відсотків. Прошу кожного із вас знову зайняти місце із тими відсотками, наскільки, на вашу думку, ви розумієте, що таке толерантність, по відношенню до кого її застосовують. Подивіться, чи змінилися ваші місця? Чому? Що цьому більше сприяло – спільне музикування, слухання казки чи спільна робота із виготовлення панно?*

Висновок

Толерантність – це повага права іншого бути таким, яким він є. Для сучасної України властиво традиційне замовчування інформації про розмаїття людей, їхнє життя та досвід. Говорячи про «рівне ставлення до всіх», ми залишаємо невидимі соціальні групи поза межами дискурсу. Говорячи відкрито про дискримінацію та табуйовані теми, ми знижуємо рівень насилля і неприйняття у суспільстві.

Толерантність – саме те, чого так не вистачає зараз людям: терпіння, терпимість, розуміння, дружнє ставлення, спокій, адекватне сприйняття. Виховання толерантності є важливим завданням закладу освіти, і саме вчителі мають допомагати молодому поколінню зрозуміти, що ж таке толерантність, вчити відповідно жити. Тому бажаємо усім педагогам якомога частіше заглядати на своїх уроках до Торбинки афоризмів:

❖ «Тільки те, що ти щось не розумієш, не означає, що це дурниця». *(Деніел Хендлер)*

❖ «Немає сумнівів у тому, що жінки такі ж компетентні, як і чоловіки. Гендерні відмінності пояснюються різним вихованням, оскільки суспільство ставиться до хлопчиків та дівчат по-різному з раннього віку.» *(Навін Джейн)*

❖ «Расизм є однією з найгірших форм катувань, оскільки він спрямований на те, чого ти ніколи не просив, і те, що ти не можеш змінити.» *(Паоло Нутіні)*

❖ «Чому нас більше бентежать чоловіки, що тримаються за руки, аніж ті, що тримають зброю у руках?» *(Ернест Гейнс)*

❖ «Ви не можете сказати, просто дивлячися на когось, з чим вони мають справу всередині».

❖ «Немає страшнішої інвалідності, аніж нездатність побачити людину більшою за її розлад». *(Роберт Хенсел)*

❖ «Коли до всіх людей ставитимуться як до рівних, незалежно від того, хто вони є, або кого вони люблять, ми всі станемо вільнішими». *(Барак Обама)*

❖ «Люди із ментальними розладами заслуговують на таку ж підтримку та співчуття, як і люди із проблемами фізичного здоров'я».

❖ «Всередині статей більше відмінностей, ніж між статтями». *(Айві Комптон-Барнетт)*

❖ «Расизм та всі інші «ізми» виростають з інстинктивної ворожості проти інших племен, раси, релігії, національності, класу чи будь-чого іншого. Ви щаслива дитина, якщо вас навчили сприймати різноманітність». *(Роджер Еберт)*

Картки до техніки «Ярлики»

